

ИГРАТА В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Мая Скочева

Средно училище „Епископ Константин Преславски“, Бургас

THE GAME IN BULGARIAN LANGUAGE EDUCATION IN THE PRIMARY SCHOOL

Maya Skocheva

„Episkop Konstantin Preslavski” Secondary school, Burgas

РЕЗЮМЕ: Когато е подбрана добре и отговаря на целите на обучението, играта е сигурен способ за затвърдяване на усвоени вече знания в нова ситуация. Едно от най-добрите ѝ предимства е, че тя насърчава учениците да учат активно. Чрез увеличаване на вниманието на учениците за дадена задача и насърчаване на участието, игровата дейност им помага да запазят знанията си. С течение на времето това води до подобрява обучението и ангажираността на учениците.

Ключови думи: *учебна дейност, ангажираност на учениците, игра, мотивация, интерес*

ABSTRACT: When well-chosen and meeting the learning objectives, the game is a sure way to consolidate already acquired knowledge in a new situation. One of its best advantages is that it encourages students to learn actively. By increasing students' attention to a task and encouraging participation, play helps them retain their knowledge. Over time, this leads to improved learning and student engagement.

Key words: *learn activity, student engagement, game, motivation, interest*

Факторите, които оказват влияние върху характера на обучението днес, са много: динамиката на обществените процеси, повишените изисквания към всеки индивид, рязкото нарастване обема на знания, повишаване научността на познанието, ускореното развитие на съвременните поколения, развитие на електронните комуникации и др. Влиянието на тези фактори налага съвременното обучение да се съобразява с някои очертали се основни изисквания към него. А именно:

- Осигуряване развитие на личността;
- Комплексност и интегративност на придобитите знания;
- Комуникативност на обучението;
- Динамичност, актуалност, адаптивност и адекватност на обучението.

За да отговори на тези актуални изисквания към обучението, учителят в много случаи несъмнено трябва да потърси за свой „помощник“ в работата си играта с нейните многобройни приложения в сферата на образованието. Потребността от езикова подготовка на подрастващите насочва вниманието към проблема за функциите на обучението по български език, схващани като способност на системата да изпълнява предназначението си.

Многостранныте възможности на обучението по български език за социализация на личността са заложили във всеобхватността на езиковите функции, които се усвояват в часовете по български език. Овладеяването на речевите механизми и овладяването на механизмите на социалното въздействие са неделими и взаимосвързани процеси. За методиката на обучение по български език е съществен фактът, че във всяко речево действие се проявява конкретна езикова функция. Значимостта на езиковата функция определя ролята на съответните учебни речеви действия, честота и последователността на използването им в практиката.

Особено важно за учебната практика е обстоятелството, че езикът е непосредствено свързан с мисленето, с това, че отразява резултатите от мисловната дейност на човека. Формирането на мисълта е органично свързано с подбора на средства за нейното изразяване. Езикът предлага цяла гама от варианти. От сполучливия избор на езиковата форма зависи адекватното изразяване на мисълта и до голяма степен – резултатността на речевото общуване. Нещо повече: езикът структурира начина на мислене, начина на „виждане“ на света.

Ето защо обучението по български език се реализира чрез езикови задачи. Те са свързани с осъзнаване строежа на езика, имат лингвистично съдържание, което насочва към опериране с признаците на езиковото явление. Това обединява следните дейности: анализ на текста чрез беседа, извличане от него на езиковата единица, обект на изучаване, характеризиране на нейните признаци, обобщаване и последния етап – самостоятелно прилагане на знанията чрез изпълнение на езикови задачи. Добре е те да бъдат разнообразни по съдържание, типове дейности и начин на организация – устна, писмена, колективна, групова и индивидуална.

Дейностите, които се използват в учебния процес, понякога не привличат вниманието на учениците, не поражда интерес и желание да бъдат изпълнявани, затова особено място в езиковото обучение заемат игрите. Те привличат вниманието на учениците и подпомагат изпълнението на задачите. Чрез тях се активизира и най-пасивната лексика. Игровите елементи помагат на учениците по-лесно да запомнят учебния материал, създават у тях интерес и им дават възможност да запомнят по-трайно и съзнателно необходимия учебен материал. Игровият подход намира конкретен израз чрез приложението на различни видове игри, методически похвати и форми; чрез поставянето на конкретни познавателни задачи в процеса на възприемане и осмисляне на лингвистичната информация от учениците, лабиринти, пъзели, гатанки, работа по групи, словесни верижки, картинни и словесни ребуси, свързване със стрел-

ки, игри – да се помогне на измислен приятел и др. Игровите похвати се прилагат заедно с различни методически похвати (разпознаване, словообразуване, съставяне, анализ, преобразуване, редактиране, диктовка и др.).

Игрите развиват формалната логика, мисленето, съобразителността, наблюдателността, бързината на реакциите, търпение за постигане на конкретна цел и умение за избор на най-оптималното решение при поставена конкретна цел.

Игровият подход, който широко се използва в учебния процес в първи – четвърти клас, отговаря на потребностите на децата в начална училищна възраст от игра и на равнището на езиковото им развитие. Непринуденото усвояване на абстрактната езикова информация в процеса на игра улеснява възприемането и осмислянето на езиковите понятия и мотивира учениците за изпълнението им.

В книгата си „Майчино училище” Я.А.Коменски подчертава образователното значение на играта и пише: „По-добре да играят, отколкото да бездействат, защото по време на игра умът все пак с нещо напрегнато е зает и често дори се изостря” (Иванова, 2001:35, 36).

Практиката показва, че в уроците по български език се застъпват такива езикови задачи и учениците добре се справят с тях, когато са формирани съответни комуникативноречеви умения. Приложени в учебния процес, игровите елементи помагат на учениците по-лесно да запомнят учебния материал, създават у тях интерес и им дават възможност да запомнят по-трайно и съзнателно необходимия учебен материал. Дидактичните игри и автодидактичните игри са силно помощно средство за изучаване на български език. Те не винаги имат строго определено място в занятието, но понякога могат да заместят изцяло един учебен час. Непринуденото усвояване на абстрактната езикова информация в процеса на игра улеснява възприемането и осмислянето на езиковите понятия от учениците.

Дидактични игри

С дидактичните игри се усъвършенства технологията на педагогическото взаимодействие, тъй като те създават ефективни форми на комуникация: мотивират самоизявата на учениците; осигуряват ефективна адаптация към понятиятната система на езика и към образователното съдържание; интегрират познавателни, практически и творчески задачи.

Дидактичната игра същевременно има своите особености. Те се проявяват в наличието на определено съдържание, което се усвоява чрез интересна и активна дейност – игровата. Образователното и възпитателното съдържание не изпъкват като самостоятелни задачи. Учебното съдържание, включено в дидактичната игра, е нейната сърцевина.

Ефективността на дидактичната игра като метод на обучение може да се определи от няколко основни фактора:

1) Целесъобразността в подбора на дидактичните игри и правилното им реализиране в процеса на обучение;

2) Конкретните цели на урока и конкретната учебна ситуация, които се решават с помощта на дидактичната игра;

3) Психическото развитие и подготовката на учениците.

„За дидактичната игра е характерно, че се организира посредством дидактически материали, които притежават образователна функция. В хода на играта знанията на учениците се уточняват, затвърдяват, обобщават и обогатяват”(Гетова, 1994:35, 36).

Структурните елементи, характеризиращи дидактичната игра като форма на обучение и игрова дейност, са:

1) Дидактичната задача. Тя се обуславя от целта на обучаващото и възпитателното взаимодействие. Определя се от педагога и подчертава обучаващия характер на играта, насочеността ѝ към познавателната дейност на децата. Игровата задача се осъществява от децата чрез игрови действия. Дидактичната задача в играта се осъществява чрез игровата задача и определя игровото съдържание. Понякога се намира в самото название на играта: „Назови с една дума”, „Познай по гласа”.

2) Игровите действия са своеобразен рисунък на сюжета. Колкото по-разнообразни са, толкова по-интересна е играта за децата. Те не винаги се отъждествяват с реалните. Игровите действия са външна проява на реалните действия. Чрез тях играта става обучаваща и съдържателна. Игровите действия са и сложни умствени операции и процеси – възприемане, сравняване, припомняне. Те са еднакви за всички, когато децата играят групово, и се разграничават за отделните групи и звена в играта. Понякога игровите действия при големите деца могат да протичат като състезателни.

3) Правилата определят изискванията към нормите на поведение. Те са обусловени от общите задачи и познавателното съдържание. Измислят се от възрастните и са своеобразен критерий за оценяване на крайния резултат. Правилата подсказват на учениците как да извършат действието, как да се намери начинът за решаване на поставената задача. Те определят последователността на игровите действия и реалните взаимоотношения. Спазването им не е никак лесно, затова учителят не трябва да претоварва с тях играта, да не регламентира прекалено действията. Децата ги нарушават, защото не винаги ги разбират, а понякога дори забравят за тях. Необходимо е тяхното точно разясняване преди започването на играта. Това създава увереност, че могат да се изпълнят. Запознаването с правилата, последователността на действията, средствата, които ще се използват, създава у децата емоционална нагласа за изпълнението на задачата.

С дидактичните игри и упражнения по роден език се създават автентични ситуации за речевото общуване, те облагодетелстват развитието на устната реч, „приближават” детето към писането и обучението в училище.

Ръководството на дидактичните игри и дидактичното упражнение по роден език изискват:

- Учителят да е запознат обстойно със съдържанието на програмата и включените в нея препоръки за езиковите дейности на децата за съответната група;
- Да се познават общото ниво на развитие на групата и индивидуалните особености на децата в нея;
- Необходим е творчески подход при подбора на игрите и материалите за провеждането им.

Един от общите дидактични принципи, с които трябва да се съобразява учителят при провеждането на дидактични игри и упражнения по роден език, е принципът за системност. Прилагането му би могло да се търси в два аспекта: първо, той предполага използване и усложняване на игрите както по съдържание, така и по задачи и правила; второ, намира израз във връзката на дидактичните игри по роден език с обучението. Учителят трябва така да организира дейността, че да се реализира принципът за системност в обучението.

Съчетаването на нагледността със словото може да има няколко варианта:

- учителят обяснява и демонстрира едновременно;
- обяснява словесно, а после демонстрира;
- показва действието, след което разказва.

Изборът на вариант зависи от дидактичните задачи, съдържанието на играта, особеностите на групата, с която се работи.

В процеса на дидактичната игра се извършват разнообразни действия. Двигателната активност е съчетана с речева. Това единство осигурява по-лек преход от нагледност към обобщено мислене. Учениците извършват действия и ги описват с думи – така, повтаряйки изрази в различни условия, те ги осмислят и затвърдяват.

Дидактичната игра и упражненията по роден език трябва да поддържат емоционалния тонус в групата – непринудеността, смехът и радостта в процеса на дейността засилват чувството на удовлетвореност, стимулират стремежа към изпълнение на поставените задачи.

Основният подход при систематизирането на игрите е чрез една дидактична игра да се решават различни речеви задачи, органически съчетани помежду си. Реализацията му е възможна поради факта, че вниманието на децата не се отвлича с нови персонажи, а на основата на познати се провеждат лексикални, граматически и фонетични упражнения. По такъв начин преходът към свързаната реч е по-естествен.

Дидактичните игри могат да присъстват във всички моменти на обучение по роден език.

Автодидактични игри

Съществува единно мнение, че едни от най-типичните игри с открити правила са автодидактичните игри. Те произхождат от народната педагогика, която е създала много игри, съчетаващи песни и движения.

Много изследователи изказват убеждението, че автодидактичните игри се създават и се внасят в живота на децата от възрастните.

Според Д. Димитров главната цел, обективното предназначение на автодидактичните игри е да се овладеят правилата за решаване на задачите.

Структурата на автодидактичните игри включва:

1) Съдържание – то определя в какъв обхват ще се решават задачите, какви знания ще са необходими, за да се реши задачата. Познавателното съдържание варира както с оглед възрастовите групи, така и с оглед наличното равнище на развитие на децата, на техните умения да анализират, да синтезират. В играта най-често детето максимално използва своите знания и излиза извън рамките на регламентираното чрез програмата съдържание. Познавателното съдържание е средство за решаване на задачата в единство с игровото действие.

2) Игровата задача – възбужда интереса на децата, активизира тяхното внимание и ги обогатява с нови знания, които са необходими за по-нататъшното им развитие. Задачата в играта винаги изразява причината, по която е създадена играта. Всяка автодидактична игра предлага на децата такива задачи, решението на които изисква определен интелект, напрежение, умствена работа. Когато детето изпълнява задачата в играта, то активизира своето мислене, упражнява паметта, наблюдателността си.

Ако тя е непосилна и децата не достигат до целта, то играта се лишава от смисъл и обратното, ако задачата на играта е много лесна, не изисква умствено усилие, децата изгубват интерес към нея.

3) Игрови действия – активизират интереса към задачата, стремежа да се изпълни тя. Колкото по-разнообразни и съдържателни са тези действия, толкова по-интересна за децата е самата игра и толкова по-успешно се решават игровите задачи. Игровите действия винаги са практически, а и умствени, изразяващи се в целенасочено възприемане, наблюдение, сравнение, припомняне на по-рано усвоеното, осмисляне.

Играещите могат да извършват игровите действия индивидуално или колективно. Действията са строго регламентирани и изискват последователност, за да се стигне до дидактически резултат и удовлетворение от него. Затова е необходимо децата да бъдат научени на игрови действия. Само при това положение играта придобива обучаващ характер.

Игровите действия са различни по сложност и обем в зависимост от равнището на познавателното съдържание и игровата задача, а също и от възрастовите особености на децата.

Действието в автодидактичната игра трябва да се организира така, че да активизира и да съсредоточи вниманието и мисленето на децата. В добре съста-

вената игра децата не трябва да забележат, че се учат. Действието в по-голяма или по-малка степен трябва да скрива учебната дидактическа цел на играта. Децата трябва да чувстват, че играят, а не, че учат. Игровото действие определя и организира поведението на всяко дете и обединява играещите в един колектив. Между игровата задача и игровото действие съществуват определени връзки и отношения – от една страна, задачата изразява общата програма, линия и направление на действието, от друга страна, действието се осъществява в интерес на задачата и протича само за нейното изпълнение и от трета страна, задачата прави действието интересно, придава му смисъл и съдържание.

4) Игрови правила – те са система от изисквания към участниците и към тяхната дейност. Само тези игрови действия, които са съобразени с правилата на играта, водят до осъществяване на нейното познавателно съдържание.

5) Резултатът е решението на задачата и изпълнението на правилата. Същевременно той е показател за равнището на постиженията на децата в усвояването на знанията, развитието на умствената дейност и взаимоотношенията, а не просто печелене или губене на играта. Ръководството на автодидактичните игри се състои в изясняване на игровото съдържание пред децата и обясняване на правилата с оглед на дидактичната задача. Правилата се съобщават в началото на играта.

Правилното ръководене на автодидактичните игри изисква постепенното им усложняване, съобразно с усвоените игрови умения и опит на учениците. Затова е необходимо да се набележи предварително последователността на игрите с оглед на тези изисквания. Отделните изолирани игри могат да бъдат много интересни, но използвани извън схемата, няма да постигнат обучаващ и развиващ резултат. При честото повтаряне на една и съща игра интересът към нея отпада. Това изисква умение на учителя да ги разнообразява чрез въвеждане на нови средства, на нови варианти на играта, чрез промяна в темпото и др.

За овладяване на учебното съдържание е необходимо преднамерено да се предлагат автодидактични игри за:

- стимулиране на детските диалогични и монологични умения;
- обогатяване и активизиране на детския речник;
- формиране на граматически правилна реч;
- възпитаване на звукова култура на детската реч;
- осъществяване на езикова подготовка за училище и за изграждане на положително отношение към художествената литература и книгата.

Игровите отношения се установяват и между самите деца и ако те се нарушават, изчезва и играта или се превръща в занимание или упражнение.

Обогатяването на игровата култура на учителя в иновационен план се отнася до:

- поддържане статуса на игровия субект и от тази позиция изявяване като провокатор, стимулатор, идеен организатор, опитен играч съмишленик, помощник, регулатор;

- създаване на нови игри с конкретни цели – образователни, възпитателни, развлекателни (с елементи от познати игри, при ползване на принципа на утвърдени развиващи игри – с карти, с домино, пъзел, преминаване по определена траектория и т.н.).

Видовете игри и упражнения се определят от програмното съдържание, което трябва да бъде овладяно в дадената възраст. Разнообразието от такива игри не е много голямо и поради тази причина е необходимо да се поощрява всяка творческа инициатива. Едни игри често служат за образец за измисляне на друг тип игри.

„Включена в процеса на обучение, играта дава възможност за активизиране на мисленето. Тя е средство за обогатяване и упражняване на знания. В съответствие с постоянното разширяване на социалния опит, който учениците усвояват в училище се увеличават не само броят на темите, които се използват за сюжет на игрите, но се обогатява и конкретното съдържание, включено във всяка тема” (Гетова, 1994:14, 15).

Когато е подбрана добре и отговаря на целите на обучението, играта е сигурен способ за затвърдяване на усвоени вече знания в нова ситуация. Едно от най-добрите ѝ предимства е, че тя насърчава учениците да учат активно. Чрез увеличаване на вниманието на учениците за дадена задача и насърчаване на участието, игровата дейност е по-вероятно да им помогне да запазят знанията си. С течение на времето това води до учене като мотивация само по себе си за учениците, вместо да бъдат примамени само от игри или награди.

Изследванията показват, че играта може също да направи задачите по-малко плашещи за учениците, които са склонни да се притесняват. Докато се използват дейности за преподаване на даден предмет, учениците се научават да свързват ученето с любопитство и радост вместо със страх. Без допълнителен стрес тези ученици са по-подготвени да участват и да успеят в училище.

Накратко, предимствата на обучението, базирано на игри, включват:

- Засилва мотивацията за учене;
- Насърчава активното учене;
- Увеличава продължителността на вниманието;
- Намалява стреса на учениците.

Литература:

1. Getova, D., Rusimova, D., Charakchieva, M. Didaktichni igri 1-3 klas. Sofiya, 1994.
2. Ivanova, G. Pedagogicheski tehnologii v igrata. Plovdiv, 2001.